

ФЕДОТОВА Г. В.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
начальник науково-організаційного відділу
(Державний науково-дослідний
інститут МВС України)

УДК 343.232

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

У статті шляхом дослідження окремих положень Кримінального кодексу, якими регламентовано злочини невеликої тяжкості, та Кодексу України про адміністративні правопорушення, що регулюють не управлінські правопорушення, охарактеризовано об'єкт кримінального проступку. Зроблено висновок про те, що завжди правильно у правових нормах врахована сутність неправомірних діянь, і це призводить до існування серед адміністративних правопорушень діянь не управлінського характеру. Крім того, доведено кримінально-правова природа об'єкта кримінального проступку.

Ключові слова: об'єкт, суспільні відносини, кримінальний проступок, злочин, адміністративне правопорушення.

В статье путем исследования отдельных положений Уголовного кодекса, которыми регламентируются не тяжкие преступления, и Кодекса Украины об административных правонарушениях, которыми регулируются неуправленческие правонарушения, охарактеризовано объект уголовного проступка. Сделан вывод о том, что не всегда правильно в правовых нормах учитывается сущность неправомерного деяния, и это приводит к существованию среди административных правонарушений деяний не управленческого характера. Кроме того, обоснована уголовно-правовая природа объекта уголовного проступка.

Ключевые слова: объект, общественные отношения, уголовный проступок, преступление, административное правонарушение.

Article by examining individual provisions of Criminal Code, which governs minor offenses and Code of Ukraine on administrative offenses governing offense described pravlinski not object of criminal offense. It is concluded that right always taken into account in law essence of unlawful acts, and this leads to existence of administrative offenses acts not managerial. In addition, proven criminal legal nature of object of criminal offense.

Key words: object, public relations, criminal offense, offense, administrative offenses.

Вступ. Реалії сучасного суспільного життя передбачають поступове трансформування кола суспільних відносин, яке обумовлює розроблення і впровадження концептуальних засад реформування правового забезпечення. А також напрям України на інтеграцію до європейської спільноти вимагає гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського союзу.

Одним із визначальних кроків на шляху до європейської інтеграції є реформування кримінального законодавства відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції, схваленої Рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008 [1], та впровадження в кримінальне законодавство України кримінального (підсудного) проступку. Оскільки кримінальний проступок є новим видом кримінального правопорушення, за який на рівні із злочином передбачається кримінальна відповідальність, спробуємо з'ясувати кримінально-правову природу об'єкта даного діяння.

Постановка завдання. Традиційно дослідження будь-якого складу неправомірного діяння прийнято розпочинати з аналізу одного із обов'язкових його елементів – об'єкта посягання. Дослідження об'єкта проступку в теорії кримінального права викликає складності, оскільки захист від цих посягань здійснюється як кримінально-правовими, так і адміністративно-правовими засобами, що обумовлює необхідність опрацювання як положень Кримінального кодексу (далі – КК), так і положень Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), що не дає змоги забезпечити підхід до цього явища на єдиних методологічних засадах та потребує висвітлення існуючих наукових поглядів про об'єктивні ознаки цих неординарних діянь.

Результати дослідження. Особливої уваги потребують кримінальні проступки, вчинення яких завдає або загрожує завдати незначної шкоди певному об'єктові, охоронюваному кримінальним законом. До таких діянь на сьогодні (Концепцією 2008 року) [1] запропоновано віднести злочини невеликої тяжкості. Безумовно, об'єкт злочину має важливе не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки дає можливість розкрити соціальну та юридичну сутність діяння, з'ясувати характер і ступінь суспільної небезпеки посягання та місце кримінально-правової норми в кримінальному законі, виявити суспільно небезпечні наслідки, а також сприяє правильній кваліфікації діяння, відмежуванню його від суміжних складів злочинів та інших правопорушень, відтак висвітленню цього питання присвячено роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних учених.

Зокрема, дослідженню об'єкта злочину приділили увагу у своїх працях М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, Я.М. Брайнін, Ф.Г. Бурчак, С.Б. Гавриш, В.П. Ємельянов, М.І. Ковальов, М.Й. Коржанський, В.М. Кудрявцев, Є.В. Лащук, А.В. Наумов, Б.С. Нікіфоров, М.І. Панов, А.О. Пінаєв, А.А. Піонтковський, С.В. Познишев, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, А.Н. Трайнін, В.М. Трубніков, Є.В. Фесенко, Е.А. Фролов та інші. Але, на жаль, досі дискусійним залишається питання, що саме слід розуміти під об'єктом злочину, та яка із запропонованих теорією кримінального права концепцій є правильною. Сутність злочину можна з'ясувати лише тоді, коли відомо, на що він спрямований, тобто, що є його об'єктом.

У теорії кримінального права існує багато думок стосовно того, що саме виступає об'єктом злочину. Так, найбільш поширеною з радянських часів і донині є теорія, яка розкриває об'єкт злочину через категорію «суспільні відносини» [2, с. 139; 3]. Інші науковці об'єктами конкретних злочинів називають: правове благо [4 с. 64; 5. с. 67–68], правові норми [6], правові відносини [7], соціальні цінності [8, с. 3], охоронюваний кримінальним законом порядок відносин між людьми в суспільстві [9, с. 124], людину-індивіда, їх множину (об'єднання), чи соціум (суспільство в цілому) [10, с. 60; 11, с. 9], суспільний інтерес [12, с. 158], соціальну оболонку [13, с. 84], сфери життєдіяльності людей [14, с. 36], соціальну безпеку [15, с. 30], суб'єктивне право [16, с. 317] тощо. Іноді при визначенні об'єкта злочину автори поєднують різні концепції, зазначаючи, що під ним слід розуміти як цінності та інтереси, так і блага [17, с. 163]. Але все ж найбільш поширеною в теорії кримінального права є концепція, згідно з якою об'єктом злочину визначаються суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом від злочинних посягань. При цьому, як слушно зазначив В.Я. Тацій, суспільні відносини слід розуміти, як цілісну систему, а не будь-які її складові частини [3, с. 114]. Складовими суспільних відносин визначають: суб'єктів (носії) відносин; предмет, із приводу якого існують відносини; соціальний зв'язок (суспільно значуща діяль-

ність), як зміст відносин [18, с. 75]. На думку інших дослідників цієї проблеми суспільні відносини включають чотири ланки: 1) суб'єкти; 2) їх стан або дії один щодо одного; 3) інтереси суб'єктів; 4) матеріальне втілення потреб та інтересів суб'єктів у вигляді предметів. Всі вказані елементи суспільних відносин тісно пов'язані між собою, перебувають у нерозривному діалектичному взаємозв'язку та взаємодії, у зв'язку з чим неможливо досягнути на одні із них, не зачіпаючи тією чи іншою мірою решти.

Таке розуміння об'єкта злочину, як суспільного відношення, охоронюваного кримінальним законом, слід, на нашу думку, покласти в основу дослідження об'єкта кримінального проступка.

У той же час П.С. Матишевський вказував, зокрема: «... суспільні відносини не є універсальною характеристикою об'єкта злочину. Цим поняттям не можуть охоплюватись особисті (природні) блага людини (життя, здоров'я, честь і гідність) [19], тому і їх, на нашу думку, потрібно відносити до об'єкта кримінального проступка.

Що ж до питання об'єкта адміністративного правопорушення (проступка), то воно тією чи іншою мірою висвітлювалось у працях багатьох українських учених-адміністративістів: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Н.О. Армаш, В.В. Богуцького, Г.П. Бондаренко, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, Г.В. Джагупова, Ю.В. Дубка, С.В. Ківалова, Л.В. Ковалюк, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюка, Б.А. Кормича, С.Ф. Константінова, Є.В. Курінного, Д.М. Лук'янця, Р.С. Мельника, С.В. Петкова, О.П. Рябченко, О.Ю. Синявської, С.М. Штефана, Н.В. Хорошак, О.М. Якуба та ін.

Під об'єктом адміністративного правопорушення (проступку) розуміють усю сукупність відносин, що ставляться під охорону законодавства про адміністративні правопорушення [20, с. 176]. Відповідно до ч. 1 ст. 9 КУпАП [21] об'єктами посягань адміністративних правопорушень (проступків) є громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління. Отже, визначення як об'єкта злочину, так і об'єкта правопорушення в певній мірі тотожні, оскільки, як суспільні відносини власності, так і суспільні відносини щодо забезпечення громадського порядку та громадської безпеки є об'єктами посягання, які ставляться під охорону КК і КУпАП.

Спробуємо детальніше розібратися, наскільки обґрунтованим є віднесення суспільних відносин власності та забезпечення громадського порядку та безпеки до загального об'єкта адміністративного права України та відповідно до загального об'єкта адміністративного правопорушення, окремо приділивши увагу об'єкту не управлінських правопорушень, які згідно з Концепцією (2008 р.) пропонується віднести до кримінальних проступків. А також з'ясувати, чому при викладенні визначення «адміністративне правопорушення» у положеннях КУпАП використовується термін «проступок».

Досліджуючи питання становлення та розвитку інституту кримінальних проступків (у кримінальному праві) за історичними джерелами, нами з'ясовано, що адміністративне право із часів свого створення регулювало відносини господарства, економіки та фінансів, а громадська безпека та громадський порядок належали до поліцейського права, в якому кримінальні проступки мали статус кримінальних діянь [22, с. 161–170].

У перехідний період 1917–1919 р. р. під час реформування державного правління та правової систем держави предмет адміністративного права було розширено за рахунок поліцейського права, і категорію кримінальні проступки механічно було віднесено до адміністративного радянського права.

На сьогодні під предметом адміністративного права та відповідно загальним об'єктом адміністративного правопорушення визначаються «відносини у сфері державного управління», а також і відносини, пов'язані із вчиненням не управлінських проступків. Таким чином, у межах об'єкта адміністративних правопорушень виокремлюють дві групи суспільних відносин, що регулюються галуззю адміністративного права України: 1) управлінські відносини; 2) адміністративно-деліктні (або адміністративно-охоронні) відносини.

Відмінність між зазначеними об'єктами проявляється в тому, що об'єкту адміністративного правопорушення притаманна: 1) наявність управлінської системи, що обумовлює

певні особливості складу адміністративного правопорушення; 2) посягання відбувається шляхом порушення управлінських прав або обов'язків, яке здійснюється суб'єктами, що перебувають під контролем або регулятивною діяльністю державних органів. У свою чергу, неуправлінському проступку притаманна: 1) відсутність управлінської системи, як зовнішньої форми вираження вказаного діяння, що також обумовлює суттєву відмінність складу адміністративного проступку (сукупності об'єктивно-суб'єктивних ознак); 2) об'єктом вказаних відносин є суспільні відносини власності з охорони громадської безпеки та громадського порядку без заподіяння їм істотної шкоди.

До неуправлінських проступків, які володіють кримінально-правовою природою, належать посягання на власність, громадську безпеку та громадський порядок, саме за вказані посягання, як правило, передбачене застосування адміністративного арешту. На кримінально-правовий характер вищевказаних посягань також вказує формулювання диспозиції адміністративно-правових норм КУпАП за допомогою таких понять, як: крадіжка, розкрадання, привласнення, що розкриваються у КК.

Стосовно використання терміну «проступок» у дефініції адміністративного правопорушення висловлювався вчений Л.В. Ковальов, який стверджував, що виникнення такого виду діяння, як адміністративний проступок, із зовнішньою формою вираження у адміністративно-охоронних відносинах, обумовлено прийняттям КУпАП від 07.12.1984 р. [21]. Підставою виникнення вказаних відносин вчений зазначав закриття кримінальної справи судом або прокурором при вчиненні злочинів невеликої тяжкості, за які передбачено позбавлення волі до 1 року із наступним притягненням особи до адміністративної відповідальності. Досліджуючи види адміністративних правопорушень, Л.В. Ковальов виокремив такі види адміністративних правопорушень, як порушення та проступки.

До проступків учений відніс діяння, схожі до злочинів (хуліганство, дрібна крадіжка, злісна непокора представникам влади тощо) [23, с. 80–95].

Висновки. Із наведених тверджень можна зробити висновок про штучність віднесення до адміністративного права проступків, що посягають на власність, громадський порядок та громадську безпеку. А також, визначаючи кримінальні проступки, як систему злочинів невеликої тяжкості, та не управлінських проступків, які пов'язані закономірними, типовими, загальними рисами, що тягнуть відповідні рівню суспільної небезпеки кримінально-правові наслідки у вигляді покарань альтернативних позбавленню волі та покарань, що володіють характером заходів громадських стягнень, під об'єктом цих діянь слід розуміти не будь-які суспільні відносини, а лише ті, які поставлені під охорону Закону про кримінальну відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 08 квітня 2008 року № 311/2008.
2. Сенаторов М. Об'єкт злочину та його відображення в Законі про кримінальну відповідальність / М. Сенаторов // Питання боротьби зі злочинністю. – 2003. – Вип. 7. – С. 133–145.
3. Тацій В. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву / В. Тацій. – Х. : Издат. при Харьковском гос. университете, 1988. – 160 с.
4. Гавриш С. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства / С. Гавриш – Х. : Основа, 1994. – 640 с.
5. Лист Ф. Учебник уголовного права. Общая часть / Ф. Лист ; пер. с немецкого Ф. Ельяшкевича; предисл. М. Духовского. – 12-е изд. – М. : Типография А. Мамотова, 1903. – 358 с.
6. Таганцев Н. Русское уголовное право: лекции (в 2-х т.). – Т. 1. – Часть общая / Н. Таганцев. – М. : Наука, 1994. – 379 с.
7. Готін О. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки: проблеми кримінальної відповідальності : [монографія]. – Луганськ, 2004. – 288 с.

8. Фесенко Є. Об'єкт злочину з точки зору реалій / Є. Фесенко // Юридичний вісник України. – 1997. – № 33. – С. 3–11.
9. Костенко О. Культура і закон – у протидії злу : [монографія]. – К., 2008. – 352 с.
10. Новоселов Г. Учение об объекте преступления: методологические аспекты / Г. Новоселов – М. : НОРМА, 2001. – 160 с.
11. Емельянов В. Понятие объекта преступления в уголовно-правовой науке / В. Емельянов // Право і безпека. – 2002. – № 4. – С. 61–72.
12. Наумов А. Российское уголовное право. Общая часть : Курс лекций / А. Наумов – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : БЕК, 1999. – 547 с.
13. Трубников В. Новый взгляд на объект преступления / В. Трубников // Право и безпека. – 2002. – № 1. – С. 81–87.
14. Растропов С. Объект преступления: история, состояние, перспектива / С. Растропов // Уголовное право. – 2002. – № 1. – С. 36–40.
15. Зателепин О. К вопросу о понятии объекта преступления в уголовном праве / О. Зателепин // Уголовное право. – 2003. – № 1. – С. 29–31.
16. Бернер А. Учебник уголовного права: Часть общая. Части общая и особенная: с примечаниями, приложениями и дополнениями по истории русского права и законодательству положительному / [прим. Н. Неклюдова] ; А. Бернер. – СПб : Тип. Н. Тиблена и комп., 1865. – Т. 1. – 1865. – 940 с.
17. Курс советского уголовного права : [в 6 т.] / А. Пионтковский, П. Ромашкин, Г. Кригер ; ред. кол. : А. Пионтковский, П. Ромашкин, В. Чхиквадзе. – М. : Наука, 1970–1971. – Т. 5 : Часть Особенная. Преступления против личности, ее прав. хозяйственные преступления. – 1971. – 571 с.
18. Уголовное право Украины: Общая часть [текст] : учеб. для вузов / Под ред. Бажанова М., Сташиса В., Тация В. – 2-е изд., перераб. и доп. – Харьков : Право, 1998. – 397 с.
19. Матишевський П. Кримінальне право України: загальна частина: [підруч. для студ. юрид.вузів і фак.] / П. Матишевський. – К.: А. С. К., 2001. – 352 с.
20. Адміністративне право України: підручник / Ю. Битяк, В. Гаращук, О. Дяченко та ін. ; за ред. Ю. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
21. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
22. Федотова Г. Историко-правові засади формування інституту кримінального проступку в Україні / Г. Федотова // Наука і правоохорона. – 2015. – № 2 (28). – С. 161–170.
23. Коваль Л. Административно-деликтное отношение / Коваль Л. – К. : Вицашк. – 232 с.

